

могосподарств, а також здійснення необхідних інвестицій для зменшення енергетичної залежності. У середньостроковій перспективі необхідним є підвищення стратегічної автономії Європи в енергетиці та обороні [4].

Список використаних джерел

1. Harmonised Index of Consumer Prices (HICP) – Overview. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/hicp/overview>
2. Загальний індекс цін в Єврозоні (річні відсоткові зміни). URL: <https://www.euro-area-statistics.org/digital-publication/statistics-insights-inflation/bloc-1c.html?lang=en>
3. Jones E. The War in Ukraine and the European Central Bank. URL: <https://www.iiss.org/blogs/survival-blog/2022/07/the-war-in-ukraine-and-the-european-central-bank>
4. Реакція фінансової політики Європи на війну в Україні. URL: <https://www.santander.com/en/press-room/insights/europes-fiscal-policy-response-to-the-war-in-ukraine>

ОЦІНЮВАННЯ ДЕМОГРАФІЧНИХ ВТРАТ ВНАСЛІДОК БАЛКАНСЬКИХ КОНФЛІКТІВ І РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Пугачова Марина Володимирівна,

доктор економічних наук,

старший науковий співробітник,

головний науковий співробітник;

Інститут демографії та соціальних досліджень

ім. М.В. Птухи НАН України

Останні масштабні військові конфлікти на території Європи, що відбувались перед російсько-українською війною, – це Балканські війни. Вони охоплюють період з 1991 року, коли почався розпад Соціалістичної Федеративної Республіки Югославія, що супроводжувався виникненням на її колишній території нових суверенних держав. Першими державну незалежність проголосили Словенія і Хорватія (у 1991 р.), пізніше у цьому ж році – Македонія, у 1992 р. – Боснія і Герцеговина, у 2006 р. розпався союз Сербії і Чорногорії, які залишались у складі Югославії. Треба зазначити, що тільки Словенії вдалося уникнути тривалого військового конфлікту на своїй території: він продовжувався всього 10 днів.

Можна констатувати декілька тривалих військових конфліктів, що відбулись на Балканах і супроводжувались великими людськими втратами наприкінці минулого – початку нинішнього століття (більшість істориків вважають ці війни саме етнічними конфліктами через значне перемішування різних націй і релігій на території кожної балканської країни: мусульмани албанці, католики хорвати, православні серби). Це громадянські війни у Хорватії (1991–1995 рр.) між хорватами і сербами, військовий конфлікт у Боснії і Герцеговині (1992–1995 рр.), що відбувався спочатку між боснійськими мусульманами і боснійськими хорватами, пізніше до нього приєдналися боснійські серби. Ще одна достатньо тривала громадянська війна розпочалась у 1996 р. на території Косова, яке входить до складу Сербії, і де періодично виникає напруженість і, навіть, військове протистояння між косовськими албанцями-мусульманами і сербами через прагнення Косова до отримання незалежності. Остання подія, що відбулась 1 серпня 2022 року, і на щастя, не переросла у військовий конфлікт – віддання наказу президентом Сербії про військове втручання на територію Косова.

Зрозуміло, що усі військові дії тягнуть за собою не тільки прямі втрати серед військових і цивільного населення, але й загибель людей через голод, відсутність питної води, хвороби, сирітство дітей тощо. Дослідники новітніх балканських конфліктів вказують також на великий вплив на демографічний стан післявоєнних країн таких воєнних злочинів, як створення концентраційних таборів, масових згвалтувань, епідемій інфекційних хвороб [1–2] тощо.

Повномасштабне вторгнення російських військ на територію України суттєво погіршило демографічну ситуацію та продемонструвало такі воєнні злочини, які важко було навіть уявити у XXI столітті, хоча аналогічні злочини у балканських країнах були зафіксовані і доведені: деяка статистика наводиться у низці публікацій (див. наприклад, [1–5]). Одним із ґрунтовних досліджень фахівців-демографів щодо того, як і від чого гинуть люди під час конфліктів, є звіт експертів Світового банку, виданий у 2011 році [6]. У ньому зазначається, що у 2003 році Міжнародний союз наукових досліджень народонаселення (IUSSP) організував робочу групу з демографії конфліктів і насильства, яка мала визначити «... погляди демографів, політологів та інших науковців на те, як і чому люди гинуть під час конфліктів», що і було зроблено та наведено у низці публікацій. Також у звіті надаються посилання на інші дослідження, у яких задокументовано такі причини демографічних втрат, як етнічне дроблення, зростання соціальної нерівності, вимушена міграція внаслідок конфлікту, а також скорочення народжуваності та зростання смертності. Зазначається, що останнім часом епідеміологи активно

зацікавилися смертністю, пов'язаною із конфліктом, особливо через визначення причин смерті.

Слід зазначити, що Україна зазнає суттєвих демографічних втрат через вторгнення на її територію, починаючи з 2014 року, але повномасштабне розв'язання війни спричинило їх суттєве зростання: тисячі загиблих, збільшення потоку біженців, створення окупантами нових концентраційних таборів, маса людей залишилась без житла, ліків, доступу до їжі та питної води, до медичної допомоги тощо.

На підставі наведених у різних досліджених показників щодо оцінювання демографічних втрат у балканських війнах, можна визначити такі: кількість загиблих / травмованих / поранених військових і цивільних через безпосередньо воєнні дії, а також через голод, хвороби (переважно інфекційні), згвалтування, масові розстріли цивільних через етнічні відмінності, неналежне фінансове забезпечення (вдов, інвалідів, малих дітей) внаслідок загибелі або травмування годувальників, кількість депортованих дітей і дорослих, показники народжуваності і шлюбності, середня очікувана тривалість життя, кількість мігрантів.

Особливості російсько-української війни порівняно з балканськими конфліктами дають змогу розширити наведений перелік причин, які суттєво впливають на демографічну ситуацію в Україні (наприклад, неналежні умови для проживання; цілеспрямоване пошкодження критичної інфраструктури, що впливає на якість життя; насильницька зміна громадянства – примусова роздача паспортів країни-агресора; вплив на здоров'я екологічних наслідків воєнних дій) та сформувані низку нових індикаторів, що не використовувались у досліджених публікаціях: кількість внутрішньо переміщених осіб, які загинули через війну на нових місцях поселення; кількість людей, які отримали психологічні травми; кількість осіб, які за кордоном мають статус тимчасового захисту; кількість біженців, які повернулись в Україну, та деякі інші.

На останок слід зазначити, що інформацію стосовно наслідків військових дій важко збирати не тільки під час конфлікту, але й після його закінчення через відсутність свідків, знищення доказів окупантами, вчасного доступу до місця злочину тощо.

Список використаних джерел

1. Через 25 років жертви масових згвалтувань на Балканах не бачать компенсації та покарання кривдників. Zmina. 18.09.2017. URL: https://zmina.info/news/cherez_25_rokiv_zhertvi_masovih_zvaltuvan_na_balkanah_ne_bachat_kompensaciji_ta_pokarannja_krivdNIKIV-2/

2. Концентраційні табори колишньої Югославії на території Боснії і Герцеговини, Сербії та Хорватії / К.О. Шимкевич // Культурологічний вісник: Науково-теоретичний щорічник Нижньої Наддніпрянщини. Запоріжжя: “Просвіта”, 2010. Вип. 24. С. 52–59. URL: <https://mil.in.ua/uk/articles/kontsentratsijni-tabory-kolyshnoyi-yugoslaviyi-na-terytoriyi-bosniyi-i-gertsegovyny-serbiyi-ta-horvatiyi/>

3. Womack H., Kapic J., Benic Belavic K. Refugees of 1990s conflicts come home to some comfort. UNHCR. 28.03.2019. URL: <https://www.unhcr.org/ceu/10829-refugees-of-1990s-conflicts-come-home-to-some-comfort.html>

4. Kugler T., Kook Kang K., Kugler J., Arbetman-Rabinowitz M., Thomas J. Demographic and Economic Consequences of Conflict. *International Studies Quarterly*. Vol. 57, No. 1. March 2013. Pp. 1-12. URL: <https://www.jstor.org/stable/41804842>

5. War, Demographic Consequences of. *Encyclopedia.com*. URL: <https://www.encyclopedia.com/social-sciences/encyclopedias-almanacs-transcripts-and-maps/war-demographic-consequences>

6. Guha-Sapir D., D’Aoust O. World Development Report 2011. Demographic and Health Consequences of Civil Conflict. Background Paper. World Bank. Open Knowledge Repository. October 2010. 47 p. URL: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/9083>